

СОЦІАЛЬНИЙ ЗМІСТ ЄВРОПЕЙСЬКОГО РАЦІОНАЛІЗМУ: НАЦІОНАЛЬНИЙ І ГЛОБАЛЬНИЙ КОНТЕКСТ

**ГОРЕНКО О. М.,
кандидат історичних
наук, старший
науковий співробітник**

*Інститут історії
України
НАН України*

Під тиском все більш інтенсивного транскордонного спілкування громадян глобалізується сама філософія дипломатії. Певною мірою можна говорити про своєрідну “демонополізацію” дипломатії в умовах відкритого суспільства (перш за все у тому сенсі, що люди самотужки все активніше інтегруються в навколишній світ без допомоги держави). Глобалізація, котра ламає стіну між зовнішньою і внутрішньою політикою, змушує дипломатію значно більше зважати не лише на традиційні “підводні камені” зовнішньої політики, а й на безліч нових “підводних каменів” політики внутрішньої. У свою чергу нова єдність зовнішньої та внутрішньої політики цілком логічно робить ще більш актуальним досягнення більш раціональної єдності економічної та соціальної політики.

Епоха постмодерну перетворює в “цілком тасмне” багато чого очевидного саме завдяки руйнації смислової цілісності. Відбувається активна дефрагментація суспільної свідомості. Нам видається, що вітчизняна дипломатія, шляхом підживлення цієї розбалансованої свідомості кращим міжнародним досвідом, здатна суттєво стимулювати своєчасне відновлення масштабного і цілісного розуміння світу. І в цьому сенсі глобалізація фактично перетворює традиційних “міжнародників” на “народників”. Глобалізація суттєво актуалізує суто пізнавальний вимір українського патріотизму і традиційної любові до Батьківщини, радикалізуючи значення адекватної самоорієнтації кожного окремого громадянина.

Свого часу у відомій статті “Чудацькі думки про українську національну справу” видатний український історик М.П. Драгоманов зауважив, що “звівши до купи всі приклади, правдолюбива людина мусить

прийти до того, що сама по собі думка про національність ще не може довести людей до волі й правди для всіх і навіть не може дати ради для впорядкування державних справ". Автор бідкався з того, до якого ступеня тогочасним українцям "не були відомі елементарні речі про культурно-громадські справи серед європейських народів". Як наголошував вчений, сама боротьба з певним лихом потребує холодного розслідування справи, мабуть, чи не більше, ніж гарячого почуття. При цьому він підкреслював, що "думка людська – річ органічна і, коли одним фетишем стане менше в одній справі, то стане їх менше й у других, і поступ народу стане легший"¹. На шляху України до Європи достатнє розуміння "культурно-громадських справ серед європейських народів" перетворюється в завдання надзвичайної історичної ваги. Більш активно долучитися до реалізації такого завдання вітчизняна дипломатія має усі підстави і можливості. Однак, ліквідація застарілих загальносуспільних "фетишей" і запобігання виникненню нових невідворотно тягне за собою певну "дефетишизацію" самої дипломатії. Йдеться про невідворотне перетворення її із своєрідного інтелектуального турбюро для VIP-персон та традиційної "башти зі слонової кістки", оповитої паперовим мереживом глобальної переговорної схоластики, на все більш зрозумілу та відкриту державну інституцію, котра накопичує, дбайливо зберігає (принаймні, в електронному вигляді) кращий міжнародний досвід. І окрім того, ще й наполегливо популяризує його, робить його доступним і зрозумілим для всіх співвітчизників. На нинішньому етапі сакральної залаштунковості "сміслу" реформ, подібний раціональний інформаційно-аналітичний романтизм нам видається найбільш реалістичним варіантом бюрократичного європеїзму.

"Думати по-українськи" це "думати про українця" на кожній ділянці державної роботи. Для підвищення ефективності цієї роботи необхідно є абсолютно твереза оцінка спільного майбутнього без будь-якого поділу співвітчизників на "потрібних" і "непотрібних". Саме про це нагадує стаття 24 Конституції України, котра говорить, що "громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками". Практично те ж саме говорить і стаття 14 Конвенції про захист прав і основних свобод людини (ETS No. 5) (із поправками, внесеними відповідно до положень Протоколу №11): "Здійснення прав і свобод, викладених у цій Конвенції, гарантується без будь-якої дискримінації за ознакою статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних чи інших переконань,

національного або соціального походження, належності до національних меншин, майнового стану, народження або інших обставин"².

Для дипломатії вимога рівності громадян перед законом набуває суто практичного значення з урахуванням вимог статті 9 Конституції України, в якій зафіксовано, що "чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства".

Тож, із суто правової точки зору, принаймні дивними виглядатимуть будь-які міжнародні домовленості, котрі українців із закордонними паспортами одного кольору почнуть ділити на "вільних", "частково вільних" або "звільнених під підписку про невийзд". Навряд чи в межах цивілізованої Європи знайдеться хоча б одна держава, де паспорти нормальних громадян мають різну ціну, або які дозволяють іншим країнам "сортувати" своїх громадян на власний розсуд.

З точки зору статті 3 Конституції України, котра визнає "життя і здоров'я", "недоторканість і безпеку" кожної людини найвищою цінністю, не менш дивно виглядають і деякі наші тристоронні міжнародні угоди про транскордонні транзитні перевезення територією України шкідливих і небезпечних вантажів. Адже коли в подібних договорах чітко не прописані ефективні механізми реальної відповідальності сторін *безпосередньо перед громадянами України* на випадок екологічної катастрофи, то такі міжнародно-правові документи перетворюються на своєрідні "індульгенції", на звичайнісінькі "генеральні ліцензії", що уможливають створення будь-яких проблем у чужій хаті.

У цьому сенсі Президент України В.А. Ющенко абсолютно правий, коли стверджує, що ми ще так і не навчилися "бути українцями". Українці й досі не мають прозорих "правил гри" в жодній сфері, а на додаток ще й потерпають від невпинного та наполегливо дріб'язкового озокамилування. В Україні не відбувається дійсно європейського суспільно-політичного діалогу "присуті", такого змістовного діалогу, котрий є невід'ємною складовою справжньої демократії. Зрозуміло, що в ситуації подібної гносеологічної закритості, свідомо витвореної непрозорості та загальносуспільного інтелектуального пасивізму досить складно навчитися "бути європейцями". Адже бути справжніми українцями і бути справжніми європейцями – це завдання однопорядкові, це ланки єдиного ланцюга історичного становлення європейського громадянського суспільства.

За існуючого стану суспільної свідомості визначальним стає досягнення дійсно європейського рівня "свободи слова" (а точніше, дійсно європейського тлумачення "свободи слова"). Коли сьогодні в Україні "свобода слова" все частіше перетворюється на "тиранію брехні", то це є

наслідком не лише епохи сталінських “судів Лінча”. Це ще й закономірний результат *незнання та нерозуміння* як “українолюбам”, так і “українофобам” тих славновісних “елементарних речей про культурно-громадські справи серед європейських народів”, про які згадував М.П. Драгоманов. Для упорядкування зоряних війн наклепів та компроматів варто було б дещо уважніше придивитися до змісту статті 10 вже згадуваної нами Конвенції про захист прав і основних свобод людини. На особливу увагу заслуговують, зокрема, численні тлумачення цієї статті в рішеннях Європейського суду та Комісії з прав людини в Стразбурзі. Адже деякі європейські правознавці навіть вважають, що ефективність цих інституцій “є неперевершеною на міжнародній арені, за винятком, можливо, інших європейських міжнародних судових установ: Суду Європейського Союзу і Суду першої інстанції в Люксембурзі”³. Можливо, це допомогло б українцям здолати існуючу дискурсивну практику правового нігілізму і нарешті навчитися раціонально, “по-європейському” користуватися підказками статті 34 власної Конституції.

Можна було б навести ще безліч прикладів подібного “інтелектуального омертвіння” європейського досвіду, практичне використання якого не вимагає якогось членства або чийогось високого дозволу. На заваді використання європейського досвіду стоять лише дивовижно масова традиція рабства духу та цілком очевидний ірраціоналізм, щира “акратичність” (тобто пасивність по відношенню до досвіду) пострадянських революціонерів-демократів. Саме завдяки цьому мільйони наших громадян та міжнародна спільнота мають сьогодні чудову нагоду насолоджуватися комерційними півничими боями українських політичних ток-шоу і спостерігати вишукане клонування нових “політичних Тарзанів”.

“Неорганічність” нашої думки про Україну і про Європу спричиняє відчутну обмеженість вітчизняного євроінтеграційного дискурсу бюрократичними нюансами та нескінченними перепетіями переговорного процесу щодо вступу до ЄС (або ж, принаймні, щодо спрощення процедури міжнародного спілкування). Подібний брак глибинного суспільного інтересу до сутнісних проблем європейського способу життя (та відсутність реальної стимуляції такого інтересу з боку як Української держави, так і Європи) мабуть і є найбільш надійною гарантією збереження досягнутого нами видатного рівня примітивізму внутрішньополітичного діалогу. Інакше як можна пояснити, що загальноєвропейські “матриці суспільної логіки”, давно і зрозуміло зафіксовані у численних європейських конвенціях та інших міжнародно-правових актах, абсолютно не присутні в інформаційному просторі українських політичних баталій. (Про запозичення якогось *практичного* досвіду право-

вого регулювання аналогічних проблем у розвинутих країнах поки що взагалі немає мови. Подібний досвід ще елегантніше ігнорується і державними службовцями, і політиками, і журналістами, і, тим більше, звичайними українськими громадянами).

От і виходить, що одні й далі тихо ловлять свою золоту рибку в каламутній воді, а інші в цей час тішаються казкою про Івана-дурня, якому й так гарантовані царівна та пів-царства, оскільки це передбачено національною політичною традицією. У підсумку, реальний вплив з боку прогресивної міжнародної спільноти (а значить і з боку вітчизняної дипломатії як її головного “лоббіста”) на процес формування в Україні “філософського євростандарту” починає наближатися до абсолютного нуля. Для розвинених країн це, у принципі, є явищем цілком буденним. Однак, це є нормальним для розвинених країн, де такі стандарти вже давно сформовані. Люди взагалі б не згадували про якусь там глобалізацію або про зовнішню політику як таку, коли б це не торкалося їх особисто. Глобалізація є предметом загальносуспільної дискусії головним чином внаслідок того, що вона має власний соціальний вимір, зачіпає життєві інтереси конкретних людей, і часто “через голову” їхніх держав. Усе частіше глобальні гравці намагаються маніпулювати й самими державами у своїх “міжнародно-монопольних” інтересах. За таких цікавих умов напрошується давно очевидний з точки зору зрілої демократії, але ще незвичний для вуха “свіжих” патріотів національної державності висновок – *потрібно виборювати особисту незалежність*. Як довела світова історія, завоювання незалежної національної державності – це лише половина справи. Друга і найбільш важлива половина справи – це завоювання максимальної особистої незалежності від цієї держави. Зрештою, такий шлях відчутно підвищує історичну конкурентоспроможність і громадянина, і самої держави. У цій справі головне, щоб незалежність одних громадян не будувалася на кістках інших громадян. Саме в цьому сенсі європейський досвід є безцінним.

Черпаючи зі скарбниці світового досвіду потрібні відповіді на питання “Що робити?” і “Як робити?”, українська дипломатія опинилася перед необхідністю суттєвого поліпшення якості самого “розуміння” і “тлумачення” зовнішніх та внутрішніх процесів у їх новій глобальній єдності. Справжня дипломатія просто неможлива без глибокого осмислення “суті явищ”. Інакше вона перестає бути дипломатією. Подібна вимога часу підвищує значення історичного досвіду попередників. Однак, і сам цей досвід потрібно сьогодні збирати, систематизувати та тлумачити по-новому, з урахуванням того, що, оскільки ми приречені жити в умовах Демократії і Свободи, ми маємо значно краще розуміти, що таке Демократія і Свобода.

*Гуманістичний людиноцентризм*⁴ сучасної української дипломатії передбачає нову якість соціального мислення, нове усвідомлення законної гідності свого народу. Під цим кутом зору по-новому сприймається і діяльність ООН, і європейська інтеграція і ще багато інших класичних “фішок” професіоналізованого міжнародного спілкування. Міжнародний досвід, гарний і поганий, має бути повчальним. Інакше він є не досвідом, а залишається мертвою інформацією. Досвід – це та збережена і системно осмислена інформація, яка реально сприяє прийняттю оптимальних рішень, тобто яка реально працює на рівні індивідуальної і суспільної свідомості. Навіть національна гідність – це перш за все “працюючий” моральний досвід народу. Тож, з точки зору сучасних вимог цілісності суспільного мислення, навряд чи буде виправданим категоричне розмежування самовідданої боротьби проти системи апартеїду на міжнародній арені, і, приміром, пошуку дієвих рецептів подолання глибокої соціальної прірви між своїми співвітчизниками.

Додатковий розкол на “своїх” і “чужих” та категорична відмова від самої ідеї національної єдності лише консервують соціальну несправедливість і національну неправду в лоні класичного *партикуляризму*. Видатний європейський філософ Хосе Ортега-і-Гасет був глибоко переконаний, що *партикуляризм* становить величезну небезпеку для національного духу. “Партикуляризм, – як він писав, – це такий стан духу, коли ми не вважаємо за потрібне рахуватися з іншими. Врешті-решт, нація є великою спільнотою індивідів і груп, котрі рахуються один з одним. Це “рахування з ближнім” не передбачає неодмінної симпатії до нього⁵. Грубий і безсоромний соціальний партикуляризм завжди вважався історично найбільш брехливим варіантом партикуляризму. Попри всі складності євро регіону, соціальність залишається однією із найважливіших засад євроінтеграційної теорії. Щоб це збагнути, достатньо познайомитися із Ліссабонською стратегією, де конкурентоспроможність євро регіону і проблема зайнятості становлять органічне ціле. Тож, якщо тлумачити інтеграційну теорію не як “догматичну конструкцію”, а як “ще не завершену спробу остаточного з’ясування взаємозв’язку між правом і політикою, між “сталістю” і “змінністю”, то можна віднайти цікаві нові можливості для її конструктивної та систематичної актуалізації⁶. Нове соціальне мислення – це не лише підвищення ефективності діяльності ECOSOC або UNICEF, а й наполегливий пошук більш ефективної моделі власної соціальної політики. З точки зору загальнолюдської моралі навряд чи дуже сумлінною виглядає щира підтримка боротьби UNICEF за порятунок африканських дітей на фоні фаталістичного ігнорування сотен тисяч власних безпритульних дітей. Держави, які ма-

ють кошти на розкішні авто для службовців і не мають грошей для власних смертельно хворих дітей завжди викликатимуть справедливі сумніви у своїй демократичності.

Небезпеки відсутності “діалогу цивілізацій” є очевидними не лише на міжнародній арені. Внутрішня політика, за умов необгрунованого рівня соціальної диференціації та відсутності повноцінного “соціального діалогу” демонструє такі небезпеки із значно більшою наглядністю. У даному сенсі особливого значення набуває опанування повноцінного діалектичного мислення і розвиток базових навичок “розуміння”, як своєрідного методологічного підґрунтя нормального “взаєморозуміння”, як передумови будь-якого нормального діалогу взагалі. Тож, справжня дипломатія – це не лише певний “ритуал”, а й у все більшій мірі *безперервний пізнавальний процес*, процес “розуміння” та адекватного “тлумачення” в суто шляйермахерівському сенсі. І головне – навчитися дбайливо зберігати результати такого пізнання.

Сьогоднішня українська дипломатія перестала бути ексклюзивним спілкуванням еліт. Це означає, що проблема здатності до взаєморозуміння перетворюється на визначальний чинник “діалогу цивілізацій” як на теренах глобального світу, так і на теренах самої України. Такий діалог має відбуватися одночасно із засвоєнням базових європейських цінностей, зафіксованих у численних європейських конвенціях, міжнародних договорах України тощо. Йдеться про підвищення ролі дипломатії у справі “творення” курсу держави на засадах єдності зовнішньої та внутрішньої політики. Таке “творення” відбувається і традиційним шляхом формулювання прагматичних зовнішньополітичних ініціатив, і шляхом посилення загальної інформаційно-аналітичної підтримки внутрішніх реформ. Така підтримка здатна надзвичайно позитивно вплинути на ефективність внутрішніх перетворень. Ця робота, окрім того, ще й суттєво сприяє конкретно-історичному, а не лише пропагандистському “творенню” міжнародного іміджу України, стимулює загальнокультурну самоідентифікацію українців у глобальному середовищі. Безперешкоди людське спілкування та стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій гарантують вільну “циркуляцію” правди про реальний стан тієї чи іншої держави. Така правда буває дуже різною (інколи й не дуже приємною). Сьогодні реальний імідж держави не створюється виключно завдяки інформаційним зусиллям того чи іншого диппредставництва. Поряд з акредитованими дипломатами свою країну повсюдно і щоденно презентують мільйони наших співвітчизників, котрі мандрують по всіх усюдах сучасного глобалізованого світу в пошуках кращого життя. Тож, зрозуміло, що офіційна та неофіційна “презентація” України далеко не завжди співпадають. У даному сенсі реальний

стан соціальної сфери, реальна гострота соціальних проблем, реальне ставлення до ідеї права і справедливості – тобто реальне ставлення співгромадян один до одного – і визначають справжнє, а не декларативно-рекламне обличчя країни на міжнародній арені. Адже саме зміст і характер соціальної взаємодії громадян найбільш красномовно говорить про те, з якою країною припадає мати справу – із країною вільних громадян чи із країною розгублених рабів та ненаситного панства.

Можна констатувати, що соціальні проблеми протягом останніх років знаходяться в епіцентрі політичних дискусій як в Європі, так і в самій Україні. Тож було б дивним, якби вітчизняна дипломатія на це не зреагувала. З огляду на такий виклик часу, а також з урахуванням послідовності євроінтеграційного курсу нашої держави, кардинальне підвищення уваги вітчизняної дипломатії до соціальних проблем (у першу чергу до джерел міжнародного досвіду їх вирішення) є не лише цілком природним, а й просто неunikним. (Інакше мешканцями численних кризових регіонів дипломатія буде сприйматися виключно як така собі дорога іграшка). Поворот до нового соціального мислення може хоч якось компенсувати традиційний інтелектуальний інфантилізм розрекламованої економізації зовнішньої політики (який часом починає нагадувати фаталізм старозавітного Авраама, готового на будь-які людські жертви в ім'я своєї віри). Подібний фаталізм далеко не є ознакою справжнього європейського мислення. Адже національний інтелект європейців ніколи не капітулює перед новими викликами, які загрожують безпосереднім життєвим інтересам громадян. Про це красномовно свідчать як численні рішення Єврокомісії, так і численні рішення національних урядів⁷. І хоча універсальної “європейської соціальної моделі” як такої й не існує, однак реально існує живий простір повноцінних національних соціальних моделей на тлі яких (звісно з урахуванням принципу субсидіарності) активно діють соціальні директиви ЄС і соціальні складові європейських стратегій і програм.

Для того, щоб стати гідним членом європейської спільноти Україні вкрай необхідно виробити, зрештою, власну “соціальну модель” європейського типу. Адже численні, морально цілком виправдані, але здебільшого спонтанні ініціативи, що не передбачають стимулів для економічного зростання і підвищення продуктивності праці, можуть виснажити будь-яку економіку. Соціально-політична безсистемність є тим більш небезпечною в умовах завищеної залежності ресурсів соціального розвитку від зовнішньоекономічної кон'юнктури. У даному сенсі європейську інтеграцію можна розглядати як форму економічного і соціального самозахисту в умовах загострення глобальної конкуренції. Однак, в оцінках мож-

ливих соціальних результатів залученості до євроінтеграційних процесів важливим є врахування всіх варіантів тлумачень поняття “європейська соціальна модель”.

Дослідники проблем соціального розвитку ЄС справедливо відзначають два основних види тлумачення характеру і змісту європейської соціальної моделі – *політичний і науковий*. **Політична інтерпретація** обумовлюється потребою суспільної легітимації євроінтеграційного проекту. Коли на початку 90-х рр. Жак Делор висловився за розбудову соціального виміру інтеграції (висловився, у першу чергу, за реформування Структурного фонду та за інкорпорацію в основний договір Спільноти Хартії засадничих соціальних прав), то ЄС розглядався як пропозиція поєднання економічної динаміки і соціального зближення. І хоча Велика Британія відхилила ідею Соціальної хартії, назвавши її “відкатом до марксизму” (Британія не підписала Соціальний протокол Маастрихтського договору (1992) про створення ЄС), тим не менш термін “європейська соціальна модель” у все більшій мірі перетворювалася на складову самоідентифікації та самоусвідомлення ЄС. Більшість дослідників підкреслює, що цей термін народився в площині політичного, а не наукового дискурсу. Однак, не можна не зважати на те, що серйозна європейська політика взагалі розробляється на ґрунтовній науковій основі і є результатом раціонального наукового аналізу інтересів різних соціальних верств і груп.

Європейські фахівці виокремлюють чотири основні напрямки власне *наукової інтерпретації*:

1. *Перша інтерпретація* – це тлумачення розвинутої та в принципі загальнодоступної системи соціальних гарантій групи провідних країн Західної Європи (ЄС-15) в якості своєрідного зразка, норматива і програмної мети європейського єднання.
2. *Друга інтерпретація* в більшій мірі орієнтується на фіксацію принципів функціональних засад: йдеться про прихильність до принципів вільної конкуренції; визнання соціального зближення і солідарності в якості мети, сприяння утвердженню соціальної справедливості в якості мети публічної політики; визнання і підтримку громадянами державної соціальної політики; стабілізуючу економічну функцію державних соціально-політичних інституцій.
3. *Третій варіант наукової інтерпретації* – це тлумачення “європейської соціальної моделі” в якості своєрідної політичної стратегії, що підштовхує інтеграційний процес, забезпечує “народну легітимацію” європейського єднання, є “політичним проектом” або “політичною стратегією”, що сприяє зміцненню загальноєвропейської ідентичності і гарантує політичну підтримку євроінтеграційного процесу.

4. *Четвертий напрямок наукової інтерпретації “європейської соціальної моделі” – це компаративістика, визначення системних відмінностей, регіональної своєрідності європейського соціального проекту. Цей підхід розглядає “європейську соціальну модель” як “творіння, що розвивається, прогресує” з точки зору як старих, так і нових країн членів (а також і мабутьних країн-членів)*⁸.

У цілому, потрібно враховувати, що “європейська соціальна модель” ні на політичному, ні на науковому рівні ще не є абсолютно чітко сформульованою концепцією. Самі європейські дослідники змушені констатувати, що європейський інтеграційний процес у суттєво більшій мірі визначається стратегічними інтересами в галузі економіки, причому значною мірою все ж таки на основі неоліберальних підходів. У цьому сенсі можна також говорити і про те, що в реальності єдиних європейських соціальних стандартів як таких не існує. Найсуттєвішим є те, що в європейському баченні соціальних проблем особливе методологічне значення має органічний зв'язок соціального і правового мислення. Славнозвісні європейські стандарти – це не лише комплекси певних соціально-економічних показників. Це є “рамкові умови”, норми поведінки окремих громадян, інститутів і держави в цілому, закріплені авторитетом права, підтримані силою закону.

Проблема засвоєння *європейського раціоналізму* – це перш за все освоєння європейських варіантів раціонального сполучення економічної та соціальної політики, а також форм і методів активізації економічної функції соціального чинника. Гуманістичний людиноцентризм без прагматичного і раціонального захисту конкретних інтересів людини – це гола абстракція. Раціональне мислення становить серцевину справжньої демократії, оскільки демократія – це *раціональна комунікація вільних громадян*. Це цілком прагматичний раціоналізм колективної свободи. Це така політична модель, у рамках якої люди, у першу чергу, отримують змогу правильно розуміти один одного, давати об'єктивні оцінки, робити більш-менш точні прогнози і, зрештою, правильно взаємодіяти на основі таких оцінок, прогнозів та досягнутого в загальному підсумку балансу особистих і колективних інтересів. Демократична взаємодія і демократичне регулювання – це взаємодія і регулювання на основі реального, конкретного і зрозуміло розтлумаченого смислу буття, а не на основі смислу прихованого, або удаваного чи навіть свідомо містифікованого. І тільки на основі реального розуміння загальнокультурної сутності “європейського способу життя” та “європейського типу соціальної взаємодії” можна по справжньому збагнути сенс славнозвісної “європейської ідеї”. Свого часу Джон Локк дуже слушно зауважив:

“Коли наше пізнання ідей обмежується самими ідеями і не сягає далі, то часом наші найсерйозніші думки можуть виявлятися не на багато кориснішими, ніж фантазія хворого мозку”⁹.

“Думати по-українськи” – це означає, перш за все, *якісно думати*. А потім, на основі досягнутого розуміння, реально дбати про того українця, який живе *сьогодні* і який буде жити *завтра*. Саме в цьому й полягає головний закон *неперервності, тягlostі* національного історичного часу. Своє головне завдання в рамках єдиної Європи усі переможці політичних перегонів на теренах Центрально-Східної Європи давно вбачають у двох простих речах – *забезпеченні нормальних умов життєдіяльності своїх громадян сьогодні і конкурентоспроможності своїх держав у майбутньому*.

Новий етап розвитку незалежної України конче потребує максимально раціонального опрацювання нових уявлень. При збереженні стратегічних цілей, раціональне зближення внутрішньої та зовнішньої політики *в інтересах громадянина* тільки сприятиме кінцевій успішній реалізації загальних стратегічних цілей. Адже самі громадяни мають сприйняти ці стратегічні цілі як *свої власні*, як такі, що відповідають їхнім життєвим інтересам. На нашу думку, таким прийнятним варіантом зближення зовнішнього і внутрішнього розвитку в ім'я людини цілком могла б стати раціонально сформульована концепція “соціального європеїзму”, в основі якої має бути закладене і якісно нове розуміння можливих соціальних наслідків і перспектив зовнішньополітичної активності, і якісно нове ставлення до самої ідеї права. Адже “інтеграція” як така, за самим змістом цього терміну, *має інтегрувати*, єднати, а не розколювати. При цьому, коли вже головним аргументом вважаються нові соціальні стандарти, то вони і мають бути в центрі. Але розуміння їх повинно бути реалістичним, відповідальним, тобто *історично раціональним*. При цьому соціальні, економічні і правові стандарти повинні у відповідності до європейської традиції обов'язково становити нерозривне ціле. Це і є, по суті, славнозвісна соціальна ринкова економіка, соціальна і правова державність. Світовий досвід давно довів, що така модель може бути цілком життєздатною, достатньо практичною і зрозумілою об'єднаною ідеєю.

Якщо стаття 1 Конституції України говорить про те, що “Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава”, то й українська дипломатія покликає бути не лише суверенною й незалежною та демократичною, а ще й соціальною та правовою (і не лише в традиційному міжнародно-правовому аспекті). Власне, так вона й може більш активно посприяти бажаному переходу до демократії європейського типу. Тим більше коли цього вимагає ще й стаття 3 Конституція України, котра наголошує на тому, що “людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в

Україні найвищою соціальною цінністю. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком Української держави”.

За сучасного стану українського суспільства і в нинішній вирішальній момент стратегічного вибору роль всенародної здатності до якісного тлумачення є надзвичайно великою. Українська дипломатія може бути своєрідним мотором у справі розвитку вкрай необхідних навичок якісного і достатньо самостійного тлумачення міжнародного досвіду трансформації соціальної сфери з урахуванням стратегічних національних інтересів і сучасних викликів глобалізації.

На межі нового тисячоліття чесна й відверта Кондоліза Райс, будучи тоді радником президента США з питань національної безпеки, наголосила, що “необхідно мати мужність, щоб визначити пріоритети, оскільки це, водночас, означає, що американська зовнішня політика не може в однаковій мірі влаштувати всіх людей або всі групові інтереси”. При цьому нова “залізна леді” американського політикуму застерегла, що “дехто намагається підмінити “національні інтереси” “гуманітарними інтересами” або інтересами “міжнародного співтовариства”. На її переконання, “безперечно не є неправильним, щось зробити на користь всього людства, однак певною мірою це є фактором другорядним”¹⁰.

Не менш очевидно й те, що наші близькі родичі та сусіди росіяни давно збагнули логіку глобалізації власних національних інтересів. Сьогодні вже зрозуміло, що епоха новітньої російської історії – це епоха дуже жорсткого і послідовного відстоювання національних інтересів.

Нам, як потенційним членам євроспільноти, не варто забувати й про те, що навіть в умовах найінтенсивнішої євроінтеграції нікуди не зникають і національні інтереси провідних європейців. Навпаки, ці інтереси отримують все більш конкретне наповнення, все більш системно тлумачаться і як послідовна підтримка конкурентоспроможності національного виробника, і як не менш послідовний захист інтересів національного споживача. Цілком конкретне наповнення категорії національних інтересів глибинним економічним змістом є достатньо показовим і в достатній мірі повчальним, особливо для визначення Україною ключових орієнтирів руху до Європи та для ефективного використання

досвіду країн ЦСЄ. Надзвичайно важливо не лише реально усвідомлювати, до членів якої міжнародної спільноти ти маєш згодом приєднатися, а ще й добре розуміти, в якості кого.

Існуюче розмаїття інтерпретацій “європейської соціальної моделі” зайвий раз доводить той неспростовний факт, що для повноцінного руху до Європи українцям потрібно адекватно розтлумачити Європу і євроінтеграцію як грандіозний ТЕКСТ. І на нашу думку, формування такого цілісного і зрозумілого “ТЕКСТУ ЄВРОПИ” в Україні є одним з найвідповідальніших завдань вітчизняної дипломатії.

Самостійне освоєння мистецтва інтерпретації є порятунком для новонародженого українського громадянина. Адже звична надія на те, що “розуміння прийде саме собою”, є марною. Як наголушував Ф. Шлейермахер, – це лише “нерозуміння виникає саме собою”. Цілком своєчасно видається зауваження й про те, що “до розуміння потрібно прагнути в кожній точці, котра вишукується”¹¹. Поки що використанням реального європейського досвіду ми опікуємося явно замало. У повній мірі і на свою адресу ми можемо сприйняти справедливе зауваження видатного європейського філософа Юргена Хабермаса про те, що “нерозтлумаченою залишається, як і раніше, певна безтурботність у поведженні з (...) досягненнями західного раціоналізму”¹².

Варто визнати, що, попри бюрократичну активність та безліч різноманітних документів, Європа ще не сприймається належним чином як радикальний гносеологічний виклик. На рівні широкого загалу євроінтеграція навіть встигла перетворитися на своєрідний епос, на новий міф, котрий за прикладом стоїків можна тлумачити суто символічно, навіть алегорично. Однак, вся суть проблеми полягає, на нашу думку, у тому, що насправді давно час говорити не стільки про інтеграцію України в Європу, скільки про *інтеграцію українця* в середовище європейців, про здатність українця до гармонійного співжиття з *Іншим* на основі європейських цінностей як у самій Україні, так і за її межами. У кінцевому підсумку рівень цивілізованості тієї чи іншої країни, або того чи іншого інтеграційного угруповання, визначається “якістю” громадян, яких вони “виробляють” на своїх теренах.

ПОСИЛАННЯ

- ¹ Див. Драгоманов М.П. Избранное. – К., 1991. – С. 461-558.
- ² Збірка договорів Ради Європи. Українська версія. (Офіційне видання). – К.; Парламентське видавництво, 2000. – С. 33.
- ³ Дженіс М., Кей Р., Бредлі Е. Європейське право у галузі прав людини. Джерела і практика застосування. – Пер. з англ. – К., “АртЕк”, 1997. – С. 6.
- ⁴ Губерський Л. Національна ідея і людиноцентризм (Щодо появи монографії В.Г. Кременя “Філософія національної ідеї: Людина. Освіта. Соціум”) // Голос України. – №183(4183), 11 жовтня 2007. – С. 7.

- ⁵ Ортега-і-Гасет Х. Вибрані твори. – Пер. з ісп. – К., 1994. – С. 161-162.
- ⁶ Див. Llanque M. Die politische Theorie der Integration: Rudolf Smend / Politische Theorie der Gegenwart. I. (Hrsg. von Andre Brodocz u. Gary S. Schaal). – Stuttgart, Leske+Budrich, Opladen, 2002. – S. 318-343.
- ⁷ Див. Die Europäische Wirtschafts- und Finanzpolitik. / <http://www.bundesregierung/2006-07-03-europa-politikthemen-wirtschaft-und-finanzen.htm>; Talos E. Sozialpolitik. Zwischen Expansion und Restriktion. In: Dachs H. u. a. (Hg.), Politik in Österreich. – Wien, 2006. – S. 624-636.
- ⁸ Зазначену проблему ґрунтовно висвітлив професор Віденського університету Емеріх Талос у своїй доповіді “Соціальна модель Європи?” на міжнародній науковій конференції “Демократія і соціальна правова держава в Європі” (Київ, 23 листопада 2007 р.).
- ⁹ Локк Дж. Опыт о человеческом разумении. (Книга четвертая) / Соч. в 3-х т. – Т. 2. (Пер. с англ.). – М., 1985. – С. 40-41.
- ¹⁰ Rice, Condoleezza. Kampagne 2000 – Förderung des nationalen Interesses (Foreign Affairs, New York, Janner/Februar 2000) // Europäische Rundschau. – 2000. – №1. – S. 103-105.
- ¹¹ Шлейермахер Ф. Герменевтика. – Пер. с нем. А.Л. Вольского; науч. ред. Н.О. Гучинская. – СПб.: Европейский Дом, 2004. – С. 62-63.
- ¹² Хабермас Ю. Философский дискурс о модерне. – Пер. с нем. – М.: “Весь Мир”, 2003. – С. 131. / http://www.kroto.info/lib_sec/22_h/hab/haber_0.htm

Надійшла до редакції 13.11.2008